

Fırat Mollaer. *Yerlilğin Retoriği*, Ankara: Phoenix Yayınları, 2018, 158 s.

Değerlendiren: Ömür Karslı

Siyasi arenada ve popüler kültürde gittikçe yaygınlaşan yerli ve milli söylemi, yerli ve milliyi özdeş sayarak iki kavramın birbirine dönüşüp muğlaklaşmasına yol açarken, bu kavramların arkasındaki düşünsel birikimleri de gölgelemektedir. Oysa özellikle yerlilik kavramı, antropolojinin, coğrafyanın ve sosyolojinin konusu olarak geniş bir literatürün ve tartışma ağının merkezinde yer almaktadır. Ancak uzanımları Tanzimat'a kadar erişen yerlilik düşüncesinin taraftarı ve muhalifi çok olsa da kavramı önceleyen yerelin ne olduğuna dair tartışma, literatürümüzde neredeyse yok denecek kadar azdır. Yerel kavramının çerçevesindeki eksiklikler, yerel ile irtibatı bulunan diğer kavramları konumlandırmayı da zorlaştırmaktadır (Karslı, 2018, s. 252). Bu bağlamda yerel kavramından türeyen yerli, yerlilik, yerlilik üzerine az sayıdaki telif çalışmanın önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Batılılaşma süreci düşünce dünyamızda her daim kendine yer bulmuş yerliliği sorgulayan, kavramın içerdiklerini ayıklamaya niyetlenen her eser, ülkemizde dolgun bir söylem alanına ancak zayıf bir felsefi içeriğe sahip tartışmaya katkı sunacaktır.

Yerlilğin Retoriği kitabının yazarı, akademisyen Fırat Mollaer oldukça üretken bir düşünür olarak birçok kitaba, yazar ve editör olarak imza atmış bulunmaktadır. Özellikle muhafazakârlık üstüne yoğunlaşan çalışmaları aslında modernizmin ve Türk düşüncesinin de farklı boyutlarını kapsamaktadır. Yazarın üretkenliğinin ve değerlendirmemize konu olan kitabının da yazılma gerekçesini öyle görünüyor ki entelektüel sorumluluk bilincinde aramak gerekmektedir. Mollaer'in şu sözleri, kitabının amacını ve perspektifini açıklamaktadır (Mollaer, 2018, s. 80): "İdeolog tipi yerlilik söylemi bir uygulamaya dönüştürüldüğünde, kendisiyle uyumlu olmayan

@ Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. omurkarqli@yyu.edu.tr

bütün anlayışları Prokrustes yatağında kurban eder. Buna karşı entelektüel olarak yapılması gereken, bir yandan fiilen ve egemen olarak var olan yerlilik anlayışının içkin eleştirisini gerçekleştirmek, diğer yandansa kimilerine kriz durumlarında lüks gibi görünen çözümlmeyi elden bırakmamak, Prokrustes yatağında daralıp can çekişen farklı tipleri ayrıştırmaktır.” Bununla birlikte Mollaer’in bir başka kitabına yakın zamanda değerlendirme yazan Osmanbaşoğlu’nun (2019, s. 173) da andığı gibi entelektüel diyalogu, başladığı yerden sürdürmek de önümüzde duran ayrı bir entelektüel sorumluluktur.

Öncelikle belirtmek gerekiyor ki Mollaer’in kitabı, yerelin ya da yerlinin ne olduğunu tartışmayı amaçlamıyor. Mollaer, kabul edilmiş bir söylemin, ‘yerliliğin’ içyapısını açığa çıkarmayı deniyor. Ancak yerliliği âdeta ters yüz ederek astarını meydana çıkaran çalışma, yerel ve yerli kavramlarının üstündeki soru işaretlerine de temas ediyor. Mukaddime dışında altı bölümden oluşan kitap, genelden özele diyebileceğimiz bir sıra izleyerek yerlilik söyleminin saklı bileşenlerini, disiplinler arası bir yaklaşımla inceliyor. Mukaddime’de Mollaer, amacını ve yöntemini açıklamakla birlikte kitabın geri kalan kısmında irdeleyeceği kavramlar ve görüşlere dair kendisinin de belirttiği gibi fragman biçiminde eleştirilerini serimliyor. Belki Mukaddime’nin fragmental yapısı, giriş bölümü olarak dağıntı bulabilirse de daha serbest kaleme alınmış bu kısmı, tıpkı bir film fragmanı gibi ileride okuyacağımız analizleri tanıtıcı ve merak ettiren bir deneme olarak da değerlendirebiliriz.

Mukaddime’nin ardından ‘Yerli’ başlıklı ilk ve en uzun bölümde yazar, muhafazakâr yerlilik söyleminin kodlarını teşhis etmeye çalışıyor ve muhafazakâr yerliliğin tek biçimli olmadığını öne sürerek farklı tiplerinin nasıl ayrılabilirliğini araştırıyor. Yazara göre ideolog tipi yerlilik yanında bir de antropolog tipi yerliliğin izini düşünce tarihimize bakarak sürmek mümkün. Burada düşünce tarihimiz derken bunu felsefe ile sınırlamadığımı da eklemeliyim. Nitekim yazar da edebiyat, sinema ve sosyal bilimlerin hangi alanı olursa olsun ortaya konan birikimden faydalanmaktan sakınmamakta, çözümleyici yaklaşımında hepsinden de yararlanmaktadır. Mollaer, antropolog tipi yerliliğin içeriğini inşa ederken özellikle Tanpınar üzerine eğilmekte, Yahya Kemal ile Tanpınar’ın paylaştığı sorunları, bu sorunlara yaklaşımlarındaki bağlantılarını ve kopma noktalarını düşünmektedir. İdeolog tipi yerlilik ile antropolog tipi yerliliğin temel ayrımlarının altını çizen yazar, yerlilik düşüncesinin tekrar tekrar saplandığı ana uğraklarını mazi, toprak ve Müslümanlık kavramları olarak belirliyor. Bahsedilen kavramlara ideolog tipi yerlilik ile antropolog tipi yerliliğin yaklaşım biçimlerini tartışan yazar, her iki bakış açısının kendine has zaafalarını da bıçak altına yatırmaktan çekinmiyor.

Yazar, İkinci Bölüm'de ülkeyi ele alırken yalnızca bir cümlede 'sentez' kavramının yerlililiğinin amentüsündeki terimlerden olduğunu söylüyor (Mollaer, 2018, s. 92). Bu durumda 'sentez' kavramının da ilk bölümde, yerlilik düşüncesinin payanda terimlerinden biri olarak geniş ölçekli incelenmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyim. Birinci Bölüm'de ağırlık verilen ancak Tanpınar bağlamında soruşturulan 'terkip' kavramının 'sentez'le ilgisi de yeni bir soru olarak ortaya konabilirdi. Mollaer (2018, s. 41), 'muhafazakârların meşhur *theoria kuşkusu*'ndan söz ediyor ancak *theoria kuşkusu* ile sentez arzusunu yan yana getirmek, farklı bir okumanın kapısını da aralayabilirdi. *Theoria* ile sentez arasındaki gerilimi kurcalamak, muhafazakâr yerlililiğin çelişkilerini anlamak için yol gösterici olabilir.

İkinci Bölüm'de yazar, ülkeye, başrolünde Haluk Bilginer'in bulunduğu Şahsiyet adlı dizinin hikâyesinden, olay örgüsünden ve karakterlerinden hareketle yaklaşarak, yekpare olduğu farz edilen bütünün neler pahasına bina edildiğini anlatmayı hedefliyor. Şahsiyet dizisindeki metaforları, yerlilikte sıklıkla anılan 'bu ülke'nin karanlık bilinçaltı olarak yorumlayan yazar, sadakatin, şiddetin ve unutkanlığın ulus olmakla bağlarını açık kılıyor. Ancak dizideki metaforların işaret ettiği anlamın ipuçlarını dikkatle takip eden yazarın, 'bu ülke' metaforu olarak gördüğü Kambura isimli hayali ilçenin adının metaforik anlamını da çözümlemesinin, bölüm boyunca geliştirdiği yorumlarına bütünlük ve tutarlılık katacağını düşünüyorum.

Üçüncü Bölüm'de ise Mollaer bu defa taşrayı, Nuri Bilge Ceylan'ın son filmi Ahlat Ağacı üzerinden konu edinmekte. Nuri Bilge Ceylan filmlerinin başat temalarından olan taşradaki bireyin taşrada olma ile taşradan çıkma isteği arasındaki çatışmayı, varoluşçuluğa düşen yansımaları ile anan yazar, karakterlerin sıkıntısının/bulantısının ülkenin ruh hâli ile paralelliklerini gösteriyor. Bu noktada yazarın film okumasındaki bir noktaya not düşmek faydalı olabilir. Mollaer, filmin finalindeki çarpıcı sahneyi -Sinan'ın, babasının açtığı ancak hâlâ suya ulaşamadığı kuyuyu hırsıyla kazmaya devam ettiği sahne-, babasıyla ve taşra ile uzlaşma olarak yorumlamaktadır. Fakat babanın kendisi ve idealleri, taşra ile uzlaşmış değildir ve susuz kuyuya dair görüşleri dikkate alındığında baba, rasyonalite temsili olarak da vücut bulmuş olabilir. Bu bağlamda bakıldığında baba, rasyonalite ve karşıtıdan oluşan dikotomide taraf olarak görülebilirse, Sinan'ın kuyuyu kazma eylemi de taşrayla uzlaşma olarak değil ama yeni bir kavga etme ve bir tür exodus olarak değerlendirilebilir.

Dördüncü Bölüm'de yazar, ev temasının yerlilik söylemindeki yerine mercek tutuyor. 'Ev'in ve 'eve dönen adam'ın mitolojik ve metafizik yapısına değinen Mollaer, çarpıcı analizini, bu iki imgenin modernizmdeki arka planlarına ışık düşürürken sunuyor. Bir sonraki bölümün başlığını taşıyan Kahraman'da ise yazar, mu-

hafazakâr yerlililiğin eşitlik arzusu ile seçkinli eğilimini birlikte taşıyan çapraşık oluşumunu gözler önüne sermeyi deniyor.

Kitabın son bölümünde Mollaer, Shayegan'ın ülkemizde de çokça bilinen ve sevilen eseri *Yaralı Bilinç*'teki eleştirel yaklaşımının sorunlarına değiniyor. Daha geniş tutulması beklenebilecek bu kısımda, kısa bir bölüm olmasından yazarın Shayegan ile tartışması yeteri kadar derinleşemiyor. Mollaer, Shayegan'ın ontolojik yaklaşımına, Doğu ile Batı'yı iki ayrı ve kendisiyle özdeş bütünlükler olarak kurgulamasına yöneltiyor itirazlarını. Fakat Shayegan'ın diğer eseri, *Melez Bilinç* ile tartışmaya girmiyor. Dolayısıyla yazar, eleştirilerinde haklı olsa da kısıtlı bir Shayegan değerlendirmesi yapmış oluyor. Bunun yanında bölümün, kitabın bütününe katkı sunduğu açık ancak bir son bölüm olarak kurgulanması, yerlilik söylemi incelemesinin tamamlayıcı adımı gibi görünmesine yol açabilir. Oysa yerlilik söylemini eleştirme biçimlerinin sınırlı olarak ele alındığı bu bölüm, sonda yer alabilecek bir değerlendirme bölümünün öncesinde yapılandırılarak kitabın tamamlayıcılığını sağlayan yapıcı bir öge olarak tasarlanabilirdi.

Mollaer, kitabı boyunca çok fazla dipnot kullanmayı seven bir araştırmacı. Açıkçası dipnotların fazlalığı ve uzunluğu okumayı zorlaştırıyor fakat dipnotlarda ana metne yoldaş yeni ve esaslı yorumlar yapması, tartışmayı zenginleştirecek sorular sorması nedeniyle girilecek zahmete de değiyor. Gerçek anlamıyla disiplinler arası bir bakış açısının ve çalışmanın ürünü olan kitabında Mollaer ilmek ilmek yerlilik söyleminin ipliklerini sökerken muhafazakâr yerliliğin iç yapısında gizli duran, gözlerden kaçmayı başaran çelişkileri de gün ışığına tutuyor ve bu çelişkilerin doğasını anlamak için okura âdeta bir büyüteç hediye ediyor.

Kaynakça | References

- Karlı, Ö. (2018). Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinde milli sanat/yerel estetik arayışları. *Kutadgubilig FelsefeBilim Araştırmaları*, 38, ss. 239-256.
- Osmanbaşoğlu, G. K. (2019). Fırat Mollaer, Türk muhafazakârlığında bir cevelan. *İnsan & Toplum*, 9(1), ss. 172-176.